

ukidanje vremena

Jovica Aćin: POETIKA RASTROJSTVA, Bratstvo-jedinstvo, Novi Sad, 1987.

nikola cincar paposki

ne zaboravljaju ono u šta su provalili. Za njih je smisao utopija» (*Poetika*, str. 23). Malo potom, da bi ostvario »vrhunsko rastrojstvo dela«, Aćin se obraća Atanasiju Kirheru riječju: »Ars magna lucis et umbrae«, smještajući tako velikog maga u ozračje svjetla i sjene. Samo sintezom, Mebijusovim prstenom, kako veli Aćin, može se osmisliti rastrojstvo do ruba *rasapa*, kad ludilo ludi do genialnosti. Što drugo pisati nego »jeziku predati svoje želje«, koje se potom kritičkim čitanjem ne troše, već proizvode. To bismo pravilo poredki autoru, da znanstvenost i akribičnost kod njega nisu podignute na poetsku potenciju. Ukotvljen u negaciju, da bi tako dosegao »najnedvosmisleniju afirmaciju«, Aćin se obraća čovjeku i njegovu prostoru preko Kirchera, Dürera, Möbiusa, Nietzschea, Kierkegaarda, Kundera, Borgesa, Gombrowicza i tolikih »fantastičara« koji su bitak dosegli s obrnutog smjera. U njegovu tekstu tako se brate smisao i besmisao, san i smrt, život i ljubav, »melanholija« kao metafizička koprena pod kojom se troše »istine maske«, jer svijet biva omrežen jednom istošću, što je njegova posljednja mogućnost. I nije slučajno što je autor na kraju dodao *Smrt Jovice Aćina*, gdje dominira riječ *svejedno*, jer će ionako »samo zaboravljen biti zapamćeni«. I da se nije dogodilo tehničko posrnuće na str. 55, gdje je umjesto Berninijeve *Ekstaze svete Tereze* (1647) predstavljena Tereza, ali ne s anđelom što je pozlaćenom strelicom gada »negde ispod pupka«, već Nike iz Samotrake, koja ravnodušno i odsutno stremi u prostor, jer nema ni ruke, ni glave da bi svetičica zadala bol, ili sudjelovala s njom u tjelesnosti, Aćinov blistavi tekst dobio bi još na živosti i uvjerljivosti. Ovako autorova *Ispravka*, kao bilješka o rastrojstvu koja postavlja »Različito u Jednako« da se razlika učini vidljivom, osmišljena zakrpljuje »rasklimate točkove svijeta«.

Tko želi odgonetnuti simbol, davno je poručio O. Milde, čini to na vlastiti rizik.

Iz svijesti o riziku nastala je *Poetika rastrojstva* (kao iskliznuće), toliko nadstvarna da je dosegla i samu stvarnost. Upravo stoga ona je nastavak *Paukove politike*, koja je »kritika književne metafizike«, te *Pijunka i mahovina*, knjige koja »difuzno osvjetljava odstupanja... i ispisuje lavirinte, ogledala, vrtove...«. Kvalifikativ, koji mu je podario C. Milanja, da je Aćinov tekst »poput života neuhvatljiv«, razmiče granice autorove spoznaje koju prožima »svestrana, univerzalna gipkost pojmovna... gipkost primjenjiva objektivno«. Pošto je dosegla rasap suvremene svijesti, Aćinova *Poetika rastrojstva* niže se na valu nadindividualne Pneume, iako je utemeljena na individualnom iskustvu Odista; samo duh može prepoznati Duh, kako je zaburario proniklijvi Helevetius. Aćinovo društvo stoga su ljudi koji su poremetili ustaljeni poredak stvari, unijeli stvaralački nered u usnule svijesti i zajedrili u nepoznatu, učmalom vremenu usprkos. Njegov »*tjelotktni diskurs*« remeti »metafizičko gluvalo« i unosi nas u svijet ogledala, u kojem jesmo jer smo maksimalno zaničani. Smatrajući se dostojnim da kaže istinu, autor *Poetike* iskazuje svoju umnu vertikalu, makar ostao bez čitaoca, kao trgovac bez kupca što je prodavao duh. Naime, četiri trgovca dođu na sajam da prodaju ljepotu, porijeklo, počasti i duh. Samo posljednji osta bez kupca. Nikada, dakle, istinu ne treba podrediti probitku, jer ona se rada iz opreka i izbija jače što je više tlačiš. Skelu treba srušiti čim je zgrada dovršena.

Aćinov oslobođen govor ujezgruje se u raskrivenost bića; u krhke ruke uma postavlja žezlo ljepote, koja potom prkosi svakom bezumlju. Čovjek od duha, kako reče Ciceron, nije običan građanin, već dostojanstvenik. U procijep između snage duha i slabosti tijela smješta Aćin svoje rastrojstvo, kako bi ga prevladao, a ne samo izrekao.

Doživljajne cjeline ostvarene stvaralačkom sintezom uvijek su novi oblici kreacije i nadilaze svoju potku od koje su satkani.

Rastavljeni u Egzistenciji postajemo sjednjeni u Transcendenciji, veli K. Jaspers. Tako nastaje ono Obuhvatno.

Upravo takvo je Aćinovo djelo.

Do istine o delu, o onom što ono jeste, može se najsigurnije uronućem u njega — uronućem u samu bit dela. Tada, ono se otvara iz nazgled sporednih pitanja, neretko skrivenih u mnoštvu važnijih i mnogima bitnijim. No, može se i valja u razmatranje i razumevanje dela krenuti i od nečeg nazgled sporednog. Jedno od takvih, ne manje važnih, opredeljenja Jovice Aćina u knjizi *Poetika rastrojstva* jeste da literatura, a time, valjda, i svet, razumemo izvan uobičajenog, prihvaćenog književno-teorijskog razmatranja, pre svega onog koji se nudi iz zajedničkog, univerzitetskog kalupa. Ono, naime, i kada je zaista naučno, nije u stanju izbeći zamkama idejnog i političkog, te se diskrazija tu, zaista, događa, što neminovno odvlači od sagledavanja dela izvan postojećih indoktrinacija. A delo se mora videti kao poseban subjekt, koji postoji i opstaje, samo kao ono doista postojeće. Aćin gradi delo koje jeste subjekt i postoji uz svoju temeljnu veštinu da se odupre umanjenu razmatranih subjekata. Aćinovo delo svojim nezavisnim opstankom, posebnostima u načinu da se odaberu i odriču vrednosti tradicionalnog tumačenja, veštinom višedimenzionalnog sagledavanja sveta razmatranog dela iliti sveta, nudi mogućnost novog prilaza razumevanju ideja. Što znači da su prethodno sagledani svi atributi i sva značenja nekog dela, i to iz svih uglova složenosti njegovog postojanja, uz svu moguću sumnju i rezervu spram istorije i krize identiteta kao njenog savršenog produkta.

Naravno da se danas, u svetu sveopšteg progresivnog razvoja, progresivno razvijaju i sile regresije, koje, bez sumnje, dovode do sveopšteg rastrojstva. Imajući uvid u svetski trend i svoj uvidaj u baštinu svetske literature, Aćin neminovno i u pravoj meri razmatra samo središte krize identiteta, i već naslovom svoje knjige *Poetika rastrojstva* on otvara problem u samoj biti identiteta. Poetika znači pesničko umeće, veštinu da se naučno, a ipak mimo nje, prodre u tajne jezika i njegove funkcije, da se kodificira postojeće stanje u svim njegovim svesnim i podsvesnim strukturama. Rastrojstvo jeste stanje skrušenog, urušenog, demoralisanog, razgrađenog, razbijenog, rasitnjenog, usitnjenog, raspadnutog čoveka. Čoveka, čoveka pesnika, autora, čitaoca, kritičara. Čoveka koji ima sve manje mogućnosti da se odgovorno postavi spram onoga što se dešava i, paradoksalno, sve više razloga da bude odgovoran za postojeće. U ovom kontekstu stvararoci i književnost jesu tim više iskušene u nemogućem, u traganju za odgovorom pred najezdom opsenarstva. Jedini pravi odgovor stvaralaca jeste: izdvojiti se, steći integritet, imati svoj identitet i iz literature birati samo ono što jeste bitno.

Znamo da se identitet iz svetske baštine literature (Vavilonske kule) izdvaja podjednako mukom autoru, ali i kritičkog razmatranja, na osnovu gotovo nemerljivog *clinamena*, skoka u stranu, iskliznuća u vreme... Tu, u vremenu, ono što je strogo odvojeno, kao bitak i bivstvovanje, biva vraćeno samo sebi, Biću. Biva vraćeno da bi ponovo započelo svoju egzistenciju iz svog primordijalnog počela, iz njegovog prirodnog produžetka, iz mita o postanku... Njavno, sada se na sasvim nov način formiraju stvari i njihov poredak. Sve dobija svoje pravo ime, stvari se imenuju svojim postojanjem iz same seni senke, nejasno postaje jasnije od jasnog, nevidljivo vidljivije od vidljivog. Svet postaje svestan svoje svesnosti. Spojni sudovi prošireni su za, već pomenuti, *clinamen*. Sudovi se sada susižu, izvan svakog privida, na kosini, u samoj sili energija smisla, tako da

do juče irealno postaje realno, i mimo uobičajene slike sveta, našeg mesta u njemu, nestaje sve drugo, ostajemo mi sami u njemu bez drugog. Sve(t) se sagledava i vidi iz apsolutno novog Jednog; iz primordijalnog jedinstva suprotnosti, iz sasvim nove oprečnosti, iz postojećih i nepostojećih pozicija.

Da, to jeste *Poetika rastrojstva*, pridemo li knjizi, udemo li u nju onako kako ona zahteva, neobičajeno, mimo poznate nam kritičke aparature, tj. iz nje, ali s kosine iz ukinutog vremena, s predočenim uslovima čitanja u prethodnim knjigama Jovice Aćina, *Paukova politika* i *Šjunak i mahovina*. Uspemo li da je čitamo iz prethodnog, ne kako je napisana (nazgled), već kako je smišljena, kodirana u ogledalu mita i prividu viđenog, u lavirintima celokupnog znanja i Arijadninom koncu literature, ostajemo otrežnjeni pred moćima iluzija i snagom utopija. Rastrojstvo više nije pred nama samo ono što inače jeste, već se obrće oko sebe samog i samo se rastrojči... Ras/glava, biva ARS/glava, trojstvo postaje tačka ujedinjenja za Aćin/tekst/čitalac, sve je Jedno. Jedno je: Aćin/tekst, Čitalac/tekst, i Tekst/tekst.

Stoga, počev od uvodnog teksta »Lavandulin prah«, odbacujemo uobičajeni način čitanja i razumemo ne samo ono rečeno, nego i neredrečeno, neiskazano, ovo i ono, iznad i ispod teksta, skriveno, u neskrivenom otvoreno u nastavljenom rastavljanju teksta. Dakle, ne pratimo samo površinski nametnuti dijalog između pisca i čitaoca, već i njihovu međusobnu čutnju o vremenu i prostoru. Sledimo, dakle, naš stari zajednički san o usavršavanju Materije, o putu kojim se osigurava svoja vlastita perfekcija, o većnom čovekovom nastojanju da preuzme odgovornost za izmenu Prirode, tačnije, za davanje injekcije *clinamena* Vremenu.

Za ubrzanje Njega iz njega samog. Za dovodenje Vremena u svoju sopstvenu »zrelost«. Jedna jedina mogućnost otvorena je za takav čin, da stvaralačka zrelost isijava slike utemeljene u svome Istom, u sebe Vreme. Zato Aćin, »baca sebe u vatru«. Drugima ostavlja pitanje: da li je rukopis svoje knjige bacio u vatru? Poput artefex-majstora, ili, čak, uzvišenije, Aćin pod sobom pali vatru; sagorevajući do procišćenja, do samostvaranja i samoisijavanja, on postoji i jeste u svim svojim novim oblicima, on ih posmatra iz njih samih, te tako saraduje sa sobom stvaraoцем (Stvoriteljem). Tako, u procesu, on izaziva na prerazumevanje psihofizioloških stanja sebe/teksta u različitim pojavnim oblicima, u inicijacijama, u transmutacijama sebe/teksta, od Barta do Borhesa, od Montejna do Umberta Eka... Takva vlast nad sobom u vatru, koja se označuje kao natprirodna duhovnost, jeste raskošna slika unutrašnjeg života savremenog pisca u traganju za složenom simbolikom ljudske duše i bezbrojnim odsajima prirode sveta u njoj. Vlast da se u vatru vlada sobom i ne zapadne u emotivnu egzaltaciju, ali ni u saučesništvo sa velikim bolestima esejističara, da se iz većeg stepena tvoračke samostalnosti i veće slobode u organizaciji esejističkog oblika ne prepozna umetnik, sa šestim čulom kritičara svoga doba i ljudske prirode. Opstajući u vatru, s mnoštvom naumnijih pesnika i filozofa, i izdvoji se za *clinamen*, za duhovno iskustvo, za zračak utelovljene svetlosti, Jovica Aćin, gospodar sebi samom, sebe samogorućeg ubrzava u ritmu promena Vremena, vremena u kom živimo. Pri tom izdvaja za nas nisku bisera iz sopstvenog iskustva sebe/teksta. Prisustvujući u ovom procesu, svi zajedno ukidamo vreme i usavršeni u cikličnom ponavljanju Prirode, kulture i civilizacija

cije jesmo ono samo — pre i posle — svest svog opstanka.

Postavši, tako, i svest literature, mi je razumemo u njoj, u njenoj biti, kako kaže Karl Jaspers, »u objavljuvanju izvorne istine bitka«. Proučavamo je, kako je govorio Božo Vukadinović, u samoj »hemiji literature«, u njenom vrenju, gorenju, ali ne da bi zasnovali neku vrstu »kritičke hemije poezije«, niti da bi posle psihoanalize i lingvistike ponudili svoj jezik i metod istraživanja, već, kako je rekao, ponudili iz teksta »hemiju duše, a ne mehanizam jezika«. I, da nastavimo u njegovom smislu, nadamo dušu jeziku, iliti jezik/dušu. Raskrilimo, konačno, samu »Otvorenost opstanka«. Ačin mudro uvida da je ono u zavisnosti od svesnosti pisca, s činjenicom da je njegovo pisanje samo »pola teksta«, jer druga polovina je skrivena u jeziku duši. Takođe, svestan je da su se poslednji ozbiljni poduhvati uobličavanja sistema »sveobuhvatnog znanja«, koja zadiru u samu bit »Otvorenosti opstanka«, u mogućoj mери ostvarila samo u delima Pitagore i Platona. Od tada do danas nikakva se umetnost, gnosa i tehnika nisu mnogo odmakli od već datih kosmoloških, etičkih i egzistencijalnih pretpostavki i implikacija. Ali, baš zbog toga što smo izgubili sve iluzije, da se drugačije može u Prirodi, mi smo na pragu »zrenja«, pa od istorije i istorije književnosti i ne tražimo više od onoga što ona daje, da se postane »autor na drugom stepenu«, kako kaže Ačin. To je onda naša mogućnost opstanka, prisustva u svetu s manifestovanjem ukidanjem vremena.

Samo autor koji ukida Vreme, zapravo, može da u kulturi svakodnevnog života prati heteronomne oblike svetovne mitologije, uočava ih s potrebne distance, no ipak, melanholično. Prepoznavajući ih u procesu, sve do njihovih uobličavanja u svakodnevni kalup, potrebnih jezika (politički, novinarski, tehnički, generacijski, pa i kafanski), kroz sintagme jezičkih performansi, u kojima se sve, u krajnjem, svodi na fusnote: »Za kritičku objektivizaciju uloge jezika, na sceni je duša/jezik, koja smisao poetskog, psihološkog, socijalnog i mitološkog u kulturi savremenog čoveka izvodi iz neophodnog ponovnog dopunskog razmatranja sebe u najbitnijim segmentima iz aktualnih značenja u svetskoj baštini literature i istoričnoj interakciji mitologije i urbane kulture, koja se neminovno nameće iz čitanja svakog svetski značajnog autora.

Pokazavši tako mitološki simbolizam savremene kulturne svesti, Ačin je postavio pred nas dilemu o subjektivno-objektivnom smislu mita, politike, književnosti i nauke. Ovakvu multiplikaciju smisla Ačin postiže dijalektičkim uvidom u opšta svojstva kulture pisanja i čitanja, te govorom iz same biti simboličnog govora (što se jasnije pokazalo u knjizi *Šljunak i mahovina*, no ne mnogo manje u ovoj), uranjanjem u ontogenetičku genuzu ljudskog mišljenja. Naravno, pomenuto se ne odviđa prema poznatim shemama. Otuda je moguće da se s površine nademo u ulozi čitaoca, koji ovde razmatra površinski odnos, dijalog između autora i čitaoca, kritičara i autora, i autora, i autora. Kažemo moguće, jer to jeste jedan od prisutnijih vidova čitanja, na koji smo, uostalom, i naviknuti svakodnevnim praksom mas-medija. Međutim, za knjigu *Poetika rastrojstva*, kako se pokazalo, ovaj vid čitanja nije bitan, a samo pisanje obavezno razumevamo kao neprestanu zamenu, kao produžetak, kao namerno pridodatu vagu na kojoj bi svako uzaludno čitanje vagali kao nerazgovetno. Umesto toga, ovde je *Poetika rastrojstva* razmatrana kao vaga između Uzvišenog i uzvišenog, Niskog i niskog, Uzvišenog i Niskog; kao Panteon u kojem se razlikuju crni od belih bogova. Jezik se u *Poetici rastrojstva* sastavljao i rastavljao, kao u himni Rg-Vede, da bi se proizvelo novo razumevanje saturnijske vage, jezik/duše, da bi sam bitak bio doveden u svoju sopstvenost.

Tako smo s knjigom *Poetika rastrojstva* Jovice Ačina, zapravo, na pragu da temelje savremene kulture imamo kao svoj identitet s njenim istoričnim totalitetom, spram koga imamo kritičku svest zahvaljujući pravim vrednostima književnosti (a one su u knjizi razmatrane), s kojima smo u dijalogu — čutnji, koje posedujemo kao samu vrednost minulih kultura.

metafizički humor dževada karahasana

Dževad Karahasana: »O JEZIKU I STRAHU«, Veselin Masleša, Sarajevo, 1987.

mile babić

Ono što je za starovjekovnu i srednjovjekovnu filozofiju bio *bitak*, a za novovjekovnu *um*, to je za današnju filozofiju jezik. Naime, za starovjekovnu i srednjovjekovnu filozofiju vrijedi binarna opozicija: *bitak — biće* (opće — pojedinačno), jer se bitak objavljuje, ostvaruje i konkretizira u bićima. Bića su, dakle, manifestacije i realizacije bitka. Bitak je apstraktan, općenit i nevidljiv, a bića su konkretna, pojedinačna, vidljiva. Bitak je, prema tome, nešto što sve obuhvaća, nešto najopćenitije, on je apsolut. O tom bitku govori filozofija, a sve druge značnosti govore o bićima.

U novovjekovnoj filozofiji ne govori se više o bitku, nego o svijesti, o umu, o onome što omogućuje spoznavaju bitka (stvarnosti). Tako filozofija postaje gnoseologija, tj. spoznajna teorija. Nije više važan predmet spoznaje, nego spoznaja kao takva. A tu spoznavaju omogućuje transcendentni ili inteligibilni um. Zato u novovjekovnoj filozofiji vrijedi binarna opozicija: *transcendentalni um — empirijski um*. Sad je, dakle, um apsolutan.

U 20. stoljeću filozofija se okreće jeziku; sad je glavna binarna opozicija: *jezik — govor*. Apstraktni, općeniti i nevidljivi jezik ostvaruje se u konkretnom, pojedinačnom i vidljivom govoru. Sad je, dakle, jezik apsolutan. To je osobito vidljivo u strukturalističkoj filozofiji, jer je ona izgrađena na osnovi modela strukturalne lingvistike. Strukturalizam je model strukturalne lingvistike, model, dakle, jedne znanosti, pretvorio u univerzalni (metafizički) model cijele stvarnosti. Zato je strukturalizam, zapravo, metafizika i to scientistička metafizika, jer je izgrađen prema modelu jedne znanosti. No, strukturalizam nije samo filozofija, nije to, dakle, samo način mišljenja, nego i način ponašanja i življenja danas.

U strukturalističkom pojmovlju jezik je ono *opće, absolutum*, a sve realno, materijalno, pojedinačno, konkretno i živo jest samo materijalna realizacija toga apsolutnog. Taj apsolut se pojavljuje u današnjoj filozofiji u liku jezika, i zato kad Karahasana kaže jezik, onda misli na nevidljivi, opći i apstraktni sistem, čije se neiscrpne mogućnosti realiziraju u govoru — u pojedinačnome, konkretnom i vidljivom.

Kako se jezik kao *idealno-egzistirajućis sistem* ostvaruje, Karahasana je shematski prikazao trokutom. Na vrhu trokuta je jezik, kao skup mogućnosti koje se mogu, ali ne moraju, ostvariti u govoru (u govoru je uvijek imanentno mišljenje). Jezik se ostvaruje u govoru po određenoj gramatici, po određenim, dakle, pravilima i postupcima. Ali, jezik se ne ostvaruje samo u govoru, nego i u izvangovornoj stvarnosti. To ponovo pokazuje isti redosljed: jezik — govor (mišljenje) — stvarnost (*bitak*). A kako se taj univerzalni model ostvaruje u svakodnevnom ljudskom životu i kakve posljedice proizilaze iz toga ostvarenja za ljudski život, upravo to pokazuje Karahasanova knjiga *O jeziku i strahu*. Posljedica toga ostvarenja je strah, ali ne strah današnjeg čovjeka pred sistemom koji ga ugrožava kao čovjeka (što bi bilo normalno očekivati), nego strah pred onim što ga čini autentičnim čovjekom. To ćemo pokušati dokazati na temelju Karahasanovih tekstova.

U prvom tekstu, pod naslovom *Jezik i govor vrta*, Karahasana govori kako među vrtove spada u *rajski vrt* i kako ulazak u raj, znači ulazak u posve drugačiji svijet, u svijet koji je natprostoran i nadvremen, u svijet koji se posve razlikuje od ovoga našeg prostorno-vremenskog svijeta: »Ulazak u raj znači ulazak u sferu čis-

toga jezika, u svijet u kojem govor nije moguć pošto je sav jezik istovremeno prisutan i 'glas-san', što znači svijet potpune šutnje i svijet izvan vremena (tako da se ni govor, koji je proces, koji se, dakle, realizira u vremenu, ne može pojaviti i ne može postojati). Treba li napominjati da to znači izlazak iz ovoga, vremenitog, svijeta u kojemu govor i život teku uporedo, odnosno znači ulazak u smrt?... To je i normalno ako se zna da je ući u raj isto kao izgovoriti konačno božje ime (koje je ekvivalentno cijelome jeziku, ako nije i podudarno s njim), dakle primiti u sebe snagu koju ljudsko biće ne može podnijeti».

Očito je iz navedenog teksta da Karahasana jezik shvaća kao apsolutnu stvarnost, kao stvarnost koja nadilazi prostorno-vremenski svijet, tj. svijet govora. Ući u tu stvarnost znači umrijeti kao prostorno-vremensko biće. Jezik = božje ime, tj. bog kao apsolutna stvarnost.

Značajno je napomenuti da Karahasana taj svoj prvi tekst u knjizi (što je, inače, odlika svih tekstova u knjizi) završava stanovitim *metafizičkim humorom*. Na kraju toga teksta veli: »A možda kadija uopće nije obrazložio presudu Figanijevim ulaskom u tuda harem, tako da je čitavo ovo mudrovanje nepotrebno«. Karahasana, dakle, dopušta da se o istom problemu može i drukčije razmišljati, jer se na kraju smije svom vlastitom razmišljanju.

U tekstu *Čudovište i jezik — birokratija i tuga* Karahasana analizira poznata čudovišta, počevši od Asteriona i Edipove Sfinge, preko Yvainovih davola, a ribe s licem sve, pa do modernog čudovišta koje se zove *država*. Čudovišta analizira tako što se služi binarnom opozicijom: jezik — govor, ili: idealni svijet — materijalni svijet: »Jezik ima sve karakteristike koje su ovdje navedene kao uvjeti da se bude čudovište. Svojim načinom postojanja i odnosom prema svojim elementima (dijelovima), svojim graničnim položajem između materijalnoga i nematerijalnoga svijeta i svojom 'dvos-trukošću', jezik savršeno ponavlja predloženi model čudovišta. Govor je materijalan (kao i ovaj svijet koji je svoju materijalnost stekao izgovaranjem), a svaki mogući govor je dio jezika».

Iz citiranog teksta ponovno proizilazi da je jezik *apsolut* koji sve sadržava. Jezik je identičan s idealnim (apsolutnim) svijetom, a govor je identičan s materijalnim svijetom. Jezik se ostvaruje, materijalizira govorom, ali govor ne može nikada do kraja iscrpiti, ostvariti jezik. Jezik je, dakle, za cjelinu, kao sistem, nemoguće materijalno ostvariti. Za Karahasana čudovišta su upravo zato čudovišta jer se u njima susreću i brkaju idealna i materijalna stvarnost (tj. jezik i govor). Čudovišta, prema tome, nastaju kad se miješaju, spajaju, brkaju dvije posve različite stvarnosti: idealna i materijalna. Savremena država je, objašnjava Karahasana, čudovište jer se usavršava kao sistem toliko da dostiže stupanj jezičkog sistema. Ona, kao i jezik, ostvaruje potpunu integraciju svojih elemenata. Pokušaji pojedinaca da se odupru potpunoj integraciji eliminiraju se tako što su njihovi otpori unaprijed ugrađeni u sistem, tako da su i bijegovi pojedinaca iz države u svoju unutrašnjost, unutrašnjost svoga bića, također sistemski integrirani. Država je najveće čudovište u povijesti čovječanstva, ne samo zato što se u njoj miješaju elementi idealne i materijalne stvarnosti, nego još više zato što ona »materijalno idealizira i idealno materijalizira«. Ona, dakle, svoju materijalnu egzistenciju pretvara u idealnu, u apsolutnu, a ideal i